

הומור כאמצעי רטורי בשיח הציבורי ובנאומיו של ברק אובמה

אורלי קיים ואריה סובר**

תקציר

הומור ופוליטיקה. לכאורה שתי תופעות שלא בהכרח קשורות האחת בשנייה. למעשה, מדובר בשתי תופעות אנושיות שבכל אחת מהן יש משהו מרעותה. הפוליטיקה כמו בקשר זוגי מבוססת על פשרה, על תן וקח. וכמו בזוגיות, הפוליטיקה היא אמנות האפשר. אדם פוליטי זקוק לגמישות מחשבתית כדי לשרוד בתוך העולם הפוליטי. הומור, הינו היכולת הקוגניטיבית הלא שגרתית לתפוס מצב אנושי ברגע מסוים, לנתק אותו ממערכת הערכים הנורמטיבית המקובלת, ולהתייחס אליו באופן יוצא דופן והומוריסטי.

כאן נקודות המפגש בין הפוליטיקה להומור. א - שניהם, גם הפוליטיקה וגם ההומור מבוססים על יצירתיות וגמישות מחשבתית. ב - פוליטיקה היא בין היתר הבעת עמדה. גם הומור הוא הבעת עמדה. כל מצב של הומור הינו הבעת עמדה של זה שצוחק כלפי מושא הצחוק. ג - המשותף בין הומור לפוליטיקה הוא שבשני התחומים נעשה שימוש ברטוריקה; היכולת המילולית והכישרון הקוגניטיבי של הפוליטיקאי מצד אחד ושל מייצר ההומור מהצד האחר, מוצאים פתרונות יצירתיים למצבים חריגים יוצאי דופן. במאמר זה אנו מעוניינים להעמיק את הידע הקיים בנושא השימוש של הומור בפוליטיקה ונפתח בלידתה של הרטוריקה כאמצעי שכנוע פוליטי ביוון העתיקה, ונמשיך בתובנות הקיימות כיום ביחס לפונקציות של ההומור והשילוב שלהן ברטוריקה הפוליטית. מקרה הבוחן שלנו יתמקד בברק אובמה הפוליטיקאי ונשיא ארצות הברית, ובמספר מועמדים נבחרים מתוך הקריירה הפוליטית שלו, כפי שבאו לידי ביטוי בתקשורת.

מילות מפתח: רטוריקה, הומור, ברק אובמה, צחוק, פוליטיקה.

מבוא

רטוריקה היא "מניפולציה מילולית", תורת ההתבטאות בכתב או בעל פה העושה שימוש במילים, באופן יעיל, על מנת להשפיע או לשכנע את הזולת. הרטוריקה מהווה מכשיר למסירת מידע, להשפעה, לשכנוע ולהפעלה, כאשר שימוש נכון ויעיל בטכניקות של דיבור וכתובה הוא חיוני במרבית תחומי החיים ומשמש יחידים רבים. האדם הוא יצור חברתי; עצם קיומו ויכולתו לפעול תלויים בכושרו ליצור תקשורת טובה והבנה עם הסובבים אותו. המילה המדוברת והמילה הכתובה משמשות בראש ובראשונה להחלפת מידע בין בני אדם. כמעט בכל אדם, אם שליט הוא ואם אזרח מן השורה, קיים יצר הדוחק בו לכפות את דעותיו ונטיותיו על הזולת ולקבוע בשבילו את אורח החיים הרצוי. הכושר לשכנע הוא היכולת לשנות דעות או גישות של הזולת בעזרת אמצעי תקשורת כלשהם (וולמן, 1995). אריסטו הגדיר את הרטוריקה כ"כושרו של אדם לגלות את כל האמצעים לשכנע בכוח הדיבור בכל עניין" (אריסטו, 2002).

* ד"ר אורלי קיים מומחית לרטוריקה - מרצה וחוקרת במכללה האקדמית בוינגייט.
** ד"ר אריה סובר מרצה בכיר לתקשורת במכללה האקדמית אשקלון, עורך ראשי של כתב העת הומור מקוון וכתב העת הבינלאומי לחקר ההומור Israeli Journal of Humor Research